

DOI: <https://doi.org/10.36719/2663-4619/122/44-49>

Aytan Əliyeva

Azərbaycan Dillər Universiteti

<https://orcid.org/0009-0009-6437-7409>

aytanaliyeva84@gmail.com

Xarici dillərin tədrisində interaktiv metodlar

Xülasə

Müasir dövrdə xarici dillərin öyrənilməsinin aktuallığı danılmazdır. Bu səbəbdən dili mənimsəmək istəyənlər üçün müxtəlif öyrənmə metodları təklif olunur ki, onların hər biri özünəməxsus üstünlüklərə və məhdudiyyətlərə malikdir. Məqalədə xarici dillərin tədrisində tarixən istifadə olunmuş ümumi və xüsusi metodlardan bəhs edilir və xarici dillərin tədrisinin ənənəvi (qrammatik-tərcümə metodu, təbii metod, birbaşa tədris metodu, dolaylı üsullarla tədris metodu, audiolinqual metod, audio-vizual metod, şüurlu müqayisə metodu, kommunikativ metod) və qeyri-ənənəvi (süqçetopedik metod, şüurlu praktika metodu, linqvososiokultural metod, eksplisit metod, implisit metod, problemlə-axtarış metodu, şəxsiyyət yönümlü metod, “səssiz” təlim metodu, leksik-tərcümə metodu, intensiv metodlar, tez-tez təkrarlama metodu, kommunikativ tapşırıqlar metodu) metodları təhlil edilir. Hər bir metodun ümumi xüsusiyyətləri qısa şəkildə xarakterizə olunur. Məqalədə hal-hazırda ən effektiv hesab edilən və geniş tətbiq olunan kommunikativ metodlar (beyin fırtınası, müzakirə, xəyali situasiya, müsahibə, rol oyunları, problem əsasında aparılan danışiq tapşırıqları) araşdırılaraq təqdim olunur və tələbələrə xarici dil tədrisi zamanı istifadə oluna biləcək, şifahi nitq bacarıqlarını təkmilləşdirməyə imkan verəcək interaktiv tipli (diskussiya, oyun və təlim tapşırıqları) tapşırıq və məşqlərə aid nümunələr verilir.

Açar sözlər: *xarici dil tədrisi, kommunikativ metodlar, interaktiv öyrənmə, şifahi ünsiyyət, tədris metodları*

Aytan Aliyeva

Azerbaijan University of Languages

<https://orcid.org/0009-0009-6437-7409>

aytanaliyeva84@gmail.com

Interactive Methods in Teaching Foreign Languages

Abstract

The increasing importance of foreign language learning in the modern era has led to the development of diverse teaching methods, each with specific strengths and limitations. This article provides a concise overview of traditional methods – such as the grammar-translation, natural, direct, audiolingual, audiovisual, conscious comparative, and communicative approaches – as well as non-traditional methods, including suggestopedic, conscious practice, linguo-sociocultural, explicit, implicit, problem-solving, learner-centered, “silent way,” lexical-translation, intensive, spaced repetition, and task-based communicative approaches. The essential features of each are briefly characterized.

Special emphasis is placed on communicative methods, which are widely recognized as the most effective in current practice. Techniques such as brainstorming, discussion, role-play, simulation, interviews, and problem-based speaking tasks are analyzed in detail. Furthermore, examples of interactive activities – including discussions, games, and task-based exercises – are presented to illustrate their potential in developing students’ oral communication skills. The article concludes that communicative and interactive approaches provide the most effective means of fostering fluency and active participation in foreign language learning.

Keywords: *foreign language teaching, communicative methods, interactive learning, oral communication, instructional methods*

Giriş

Xarici dilin tədrisi metodikası xarici dil tədrisinin qanunauyğunluqlarını aşkar edir və əsaslandırır. Tarixən iki funksional metoddan istifadə olunmuşdur: ümumi və xüsusi metod. Ümumi metodologiya, bir qayda olaraq, hansı xarici dil olmasından asılı olmayaraq, xarici dilin tədrisi prosesinin qanunauyğunluqlarının və xüsusiyyətlərinin öyrənilməsinə həsr edilmişdir. Belə ki, tədris materialının seçilməsi, dərslər müddətində şifahi və yazılı nitqdən istifadə nisbəti və s. aspektlər istənilən dil üçün eyni şəkildə tətbiq olunur. Bununla belə, müəllim hər hansı xarici dilə məxsus spesifik xüsusiyyətlərlə qarşılaşdıqda xarici dil tədrisinin ümumi qanunauyğunluqları haqqında biliklər kifayət etmir. Beləliklə, xüsusi metodologiya hər hansı xarici dil üçün spesifik olan nitq və dil hadisələrinin tədrisini araşdırır. Ümumi və xüsusi metodologiya bir-biri ilə əlaqədardır. Ümumi metodologiya xüsusi metodologiya əsasında zənginləşir.

Tədqiqat

Metod geniş mənada məqsədə çatmaq üsulu kimi müəyyən edilir. Metod tədrisdə bir istiqamət kimi dilin mənimsənilməsi strategiyasını müəyyən edir və tədris prosesinə olan yanaşmalardan asılı olaraq ənənəvi və qeyri-ənənəvi metodlar şəklində təsnif edilir.

Xarici dillərin tədrisinin ənənəvi üsulları.

Qrammatik-tərcümə metodu. Bu üsul çərçivəsində dilin mənimsənilməsi müəyyən sayda sözləri əzbərləməkdən və qrammatik qaydaları öyrənməkdən ibarətdir. Təlim prosesi ondan ibarətdir ki, tələbə tədricən müxtəlif qrammatik qaydaları öyrənir və lüğət ehtiyatını artırır (Sakaeva, 2016, p. 27).

Təbii metod. Təbii metodun mahiyyəti ondan ibarətdir ki, xarici dilin tədrisi zamanı tələbəyə uşağın ana dilini təbii mənimsəməsinə oxşar şərait yaradılır. Bu metodun ən görkəmli nümayəndələri M.Berlits, F.Quen, M.Valter və başqaları idi.

Birbaşa tədris metodu. XIX əsrin ikinci yarısı – XX əsrin əvvəllərində meydana çıxan bu metod vasitəsilə müəllimlər dil dərslərində tələbənin ana dilini cəlb etmədən dil vahidləri və onlara uyğun anlayışlar arasında birbaşa assosiasiyalar yaratmağa çalışdılar. Belə ki, xarici dili mənimsəmə intuitiv səviyyədə baş verdi (Şukin, 2007).

Dolayı üsullarla tədris metodu. Dolayı metodun tərəfdarları ənənəvi qrammatika qaydalarını öyrənməyi dil strukturlarını öyrənməklə əvəz etməyə çalışırlar (Ç.Friz, R.Lado et al.). Müxtəlif texniki vasitələrlə dil mühiti yaratmağa çalışırlar. Xarici dilin tədrisi metodologiyasında bu istiqamət ən parlaq nümayəndələrindən biri Q.Palmerdir.

Audiolinqual metod. Audiolinqual metod çərçivəsində öyrənmənin ilkin mərhələsində şagird müəllimdən eşitdiyi ifadəni dəfələrlə təkrarlayır. Tələbənin tələffüzü lazımı səviyyəyə çatdıqdan sonra ona özündən bəzi ifadələr deməyə icazə verilir, lakin sonrakı iş eyni prinsipə – eşitmə və eşitdiyini ifadə etməyə əsaslanır. Bu üsul daha çox eşitmə qavrayışı yaxşı olan insanlar üçün uyğundur (Şiršov, 2013, p. 10).

Audio-vizual metod. Audio-vizual metodun əsas məqsədi tələbələrə şifahi nitqi öyrətməkdir. Metodun adı müəyyən dərəcədə onun əsasını təşkil edən prinsipləri əks etdirir. Tələbələr hər bir yeni materialı uzun müddət yalnız eşitmə vasitəsilə mənimsəsə də, sözlərin mənası tələbəyə vizual material hesabına aydınlaşır.

Şüurlu müqayisə metodu. Bu metodun yaradılmasında akademik L.V.Şerbanın böyük rolu olmuşdur. L.V.Şerbaya görə, aşağıdakıları fərqləndirmək zəruridir: a) dil (nitq) danışmaq və anlamaq prosesi kimi; b) dil danışmaq və anlamaq prosesini mümkün edən təkmilləşmiş lingvistik təcrübə kimi; c) dil (dil materialı) əsasında dil (nitq) olan təkmilləşməmiş lingvistik təcrübə kimi (Raxmaninov, 1972).

Kommunikativ metod. Kommunikativ metod İngiltərədə 1960–70-ci illərdə ingilis dili tədricən beynəlxalq ünsiyyət dili statusu almağa başlayanda meydana çıxmışdır. Hal-hazırda kommunikatativ metod xarici dillərin öyrənilməsində ən işlək metoddur. Bu metodun əsas məqsədi insana öyrənilən

dildə digər insanlarla ünsiyyət qurmağı öyrətməkdir ki, bu da ünsiyyətin bütün formalarını – nitq, yazı, həmsöhbətin dediklərini dinləmək və başa düşmək bacarığını əhatə edir (Belyayev, 2016).

Xarici dillərin tədrisinin qeyri-ənənəvi üsulları.

Suggestopedik metod (Lozanov metodu). Bu metod öz adını “suggestologiya” (təlqin elmi) və “suggestopedia”-dan (suggestologiyanın pedaqogikada beyinə yeritmənin tətbiqinin nəzəriyyə və praktikasına həsr olunmuş bölməsi) götürmüşdür. Bu metod 1960-cı illərdə Bolqarıstanda psixiatr və müəllim Q.Lozanovun rəhbərliyi altında hazırlanmış və sınaqdan keçirilmişdir (Sakaeva, 2016, p. 34).

Şüurlu praktika metodu. Bu metodun şüurlu tərəfi ondan ibarətdir ki, dərslər zamanı tələbələr ünsiyyət üçün zəruri olan dil formalarını şüurlu şəkildə dərk edir, praktik tərəfi isə odur ki, dil tədrisində xarici dilin nitq təcrübəsi həlledici amil hesab olunur.

Linqvososiokultural metod. Bu metodda tələbələr təkcə dil formalarını deyil, həm də dil daşıyıcılarının sosial mühitini və mədəniyyətini nəzərə alırlar. Bu metodun tərəfdarlarına görə, dil mədəniyyətdən ayrılarda ölü və yararsız hala düşür.

Eksplisit metod. Eksplisit metod çərçivəsində qrammatik bacarıq və vərdişlərin formalaşmasında iki metodu ayırd etmək olar: deduktiv və induktiv. Deduktiv metodun adı “deduksiya” sözündən irəli gəlir və ümumidən xüsusiyyətlərə əqli nəticə çıxarmaq deməkdir. İnduktiv metod isə xüsusidən ümumiyyəti keçidi təmin edən induksiya kimi əqli nəticə çıxarma formasına əsaslanır.

İmplit metod. Qrammatik bacarıqların formalaşmasında istifadə olunan implit metoda müxtəlif modifikasiyalı iki metod, yəni struktur və kommunikativ daxildir. Struktur metodlara müxtəlif müəllimlərin şifahi, aktiv, struktur-funksional və s. adlandırdıqları metodlar çərçivəsində qrammatik bacarıqların formalaşması üçün onlar tərəfindən işlənmiş metodlar aid edilir. Kommunikativ metodlara quvernativ metod adlanan intensiv metodların müxtəlif variantları və kommunikativ məqsədlər üçün ünsiyyəti məcbur edən dil mühitinə təbii yolla daxil olma aid edilir.

Problemlə-axtarış metodu. Bu metoddan istifadə olunaraq aparılan iş prosesində dərslərdə problemli situasiyaların yaradılması, onların həlli yollarına mümkün yanaşmaların kollektiv müzakirəsinin təşkili, müəllim və tələbələrin müxtəlif ünsiyyət formalarını nəzərdə tutan və real kommunikasiya şəraitinə maksimum yaxınlaşdırılmış tapşırıqların yerinə yetirilməsi kimi tədris üsullarından istifadə olunur (Skalkin, 1981).

Şəxsiyyət yönümlü metod. Adaptiv təlim sistemində hər bir tələbənin fərdi xüsusiyyətləri nəzərə alınır. Bu yanaşma həm nəzəri, həm də praktik baxımdan dərslərin, xüsusilə də xarici dil öyrənmə prosesinin daha səmərəli təşkilinə imkan yaradır.

“Səssiz” təlim metodu. Bu metodun adı müəllimin ideyasını əks etdirir: dərslərdə əsas təşəbbüs tələbələrdən gəlməlidir. Onların danışığı dərslərin vaxtının çox hissəsini təşkil edir, müəllim isə dərslərdə mümkün qədər az danışmalıdır (Kolesnikova, 2008).

Leksik-tərcümə metodu və ya analitik metod. Bu metod müxtəlif Avropa ölkələrində (İngiltərə, Fransa, İsveçrə) tətbiq olunub. Bu metodda əsas diqqət söz bazasına yönəldilib. Söz ehtiyatı orijinal mətnləri əzbərləməklə formalaşdırılıb.

İntensiv metodlar. Burada istifadə olunan əsas metodlara sürətlə öyrənmə metodları daxildir: məsələn, bir saatda 200 söz öyrənmək, bir ayda bir dil öyrənmək və ya güllə sürəti ilə təlim (yəni dərslər tempi çox sürətli olur) (Klarin, 2000, pp. 12–18).

Tez-tez təkrarlama metodu.

Bu metodun mahiyyəti aşağıdakı mərhələlərdən ibarətdir:

1. Tələbələr əvvəlcədən tərcüməsini bildikləri mətni götürürlər.
2. Mətnin sözləri siyahı şəklində sıralanır.
3. Siyahıdan mətnin 50%-ni əhatə edən müəyyən sayda söz seçilir. Bu sözlər onların anladığı dillə tərcümə olunur və əzbərlənir.
4. Sonra mətn oxunur: tanış sözlər üzrə irəliləyir, qalan sözlər isə ümumi tərcümədən yararlanaraq başa düşməyə çalışırlar.

Bu üsul sayəsində tələbələr dili sürətlə öyrənir və adaptasiya olmadıqları həqiqi dil mühitinə daxil olurlar (Kitaygorodskaya, 1986).

Kommunikativ tapşırıqlar metodu (Task-based learning). Bu metod müəllimin verdiyi bir sıra kommunikativ tapşırıqların həllindən ibarətdir. Tələbələr bu tapşırıqları yerinə yetirərkən verbal və qeyri-verbal hərəkətlər edirlər, bir-biri ilə, qrupla və ya müəllimlə əlaqə qururlar və düzgün həll yollarını tapmağa çalışırlar. Bu zaman yalnız danışiq deyil, həm də fiziki hərəkətlər, jestlər, mimika və s. tez-tez istifadə olunur (Sorokina, 2016, p. 63).

Məqaləmizdə hal-hazırda ən effektiv metod hesab edilən interaktiv metoda diqqət yetirəcəyik. Dil öyrənməyə kommunikativ yanaşma 1960-cı illərin sonlarında müzakirə olunmağa başladı. 70-ci illərin ortalarından etibarən kommunikativ yanaşma Böyük Britaniyanın hüdudlarından kənarda da geniş şəkildə qəbul edildi və yayıldı. Hal-hazırda bu, dil öyrətmək üçün metod yox, yanaşma kimi qəbul olunur. Bu yanaşmanın əsas məqsədi: a) xarici dilin kommunikativ bacarıqlarına yiyələnmək; b) dil və ünsiyyətin qarşılıqlı əlaqəsi prinsipinə əsaslanan yazı, oxu, dinləmə və danışiq bacarıqlarını inkişaf etdirən sistem yaratmaqdır.

Xarici dilin tədrisində kommunikativ üsullar çərçivəsində geniş istifadə olunan metodlar: beyin fırtınası, müzakirə, xəyali situasiya, müsahibə, rol oyunları, problem əsasında aparılan danışiq tapşırıqlarıdır (Vorobyova, 2019, p. 5).

Beyin fırtınası. “Beyin fırtınası” (ing. *brainstorming*) kollektiv fəaliyyətin psixoloji və pedaqoji qanunauyğunluqlarına əsaslanan sərbəst müzakirə, interaktiv ünsiyyət formasıdır. Tədris prosesində “beyin fırtınası”ndan istifadənin məqsədi müxtəlif maneələrin – psixoloji, kommunikativ və sosial baryerlərin aradan qaldırılmasıdır.

Müzakirə. Mübahisəli məsələlərin müzakirəsi və həlli üsuludur. Hazırda bu üsul təhsildə ən vacib fəaliyyət formalarından biridir. O, tələbələrin daha fəal olmasına və öz düşüncələri üzərində düşünmə bacarığının inkişafına kömək edir. Müzakirə sadəcə fikir mübadiləsi kimi başa düşüldüyü halda, diskussiya – fikir qarşıdurması, mövqelərin toqquşması və s. ilə müşayiət olunan müzakirədir.

Xəyali situasiya. “Simulyasiya” və ya “xəyali situasiya” metodu XX əsrin sonunda Fransada yaradılmışdır. Bu üsulda tələbələr danışiq bacarıqlarını real həyatı xatırladan vəziyyətlərdə sınaırlar. Beləliklə, onlar kommunikasiya tapşırıqlarını və problemləri həll edir, eyni zamanda faktlara və hadisələrə öz şəxsi münasibətlərini bildirirlər.

İntervyu. Kollektiv təhsil fəaliyyətinin təşkili formasıdır. Bu zaman tələbələrdən biri müsahibə götürən şəxs rolunu oynayır və bir və ya bir neçə tələbədən məlumat almaq məqsədilə suallar verir. Sualları cavablayanlar isə müsahibə verən şəxslərin rolunu oynayır.

Rol oyunu. Tədris metodu kimi tələbələrin ünsiyyət qaydalarını öyrəndikləri bir prosesdir. Bu zaman onlar bir-biri ilə real ünsiyyətə mümkün qədər yaxın şəraitdə qarşılıqlı fəaliyyət göstərir və müəyyən psixoloji və sosial rolları yerinə yetirirlər.

Problem əsasında aparılan danışiq tapşırıqları. Bu üsulda müəllim tələbələrin qarşısına problemli vəziyyətlər qoyur. Tələbələr bu vəziyyətləri özləri həll edirlər. Beləliklə, onlar bilik və bacarıqları yaradıcı şəkildə öyrənir və düşünmə qabiliyyətlərini inkişaf etdirirlər.

T.S.Panina və L.N.Vavilova interaktiv tapşırıqları üç qrupa ayırır:

1. **Diskussiya tapşırıqları** (dialoq, diskussiya, debat, evristik söhbət, dəyirmi masa, beyin fırtınası, keys metodu, situasiyaların təhlili);
2. **Oyun tapşırıqları** (rol oyunları, situasiya oyunları, təşkilati-fəaliyyət və iş oyunları);
3. **Təlim tapşırıqları** (kommunikativ təlimlər, qrup və fərdi tapşırıqlar) (Panina, 2007, pp. 35–36).

Yuxarıda qeyd olunan təsnifata əsasən, xarici tələbələrə feillərin zaman formalarını öyrədərkən istifadə oluna biləcək interaktiv tipli tapşırıq və məşqlərə aid nümunələr verək.

1. Diskussiya tipli interaktiv metodlar: “Beyin fırtınası.”

Tələbələr qruplarda işləyirlər. Onlara tapşırıq verilir:

“Fəlləri oxuyun: a) leeré, miraré, compré; b) decido, escribo, haré; c) hablo, estudio, mira; d) amaré, escucharé, quiere comprar; e) busqué, compré, tomo; e) diré, caminaré, escucharé.

Hər qrup artıq olan üçüncü sözü tapıb, feilin bu zaman formasını niyə seçdiyini izah edir.”

2. Oyun tipli interaktiv metodlar.

Sınıf komandalara bölünür. Tələbələrə suallara verilmiş cavabların siyahısı təqdim olunur:

1. Elena está leyendo.
2. No, Juan está descansando.
3. Alfonso está leyendo una revista.
4. Sí, hablo un poco de inglés.
5. Mi padre trabaja en una oficina en la ciudad.
6. No, leo en español lentamente.
7. No, estudio en la universidad.
8. Ella estaba leyendo ayer.
9. Estuve en la tienda ayer.
10. Sí, ya he leído el texto.
11. Sí, siempre viaja a Madrid en avión.
12. No me gustan los deportes.

Nəticə

Tələbələr cavabları oxuyaraq müvafiq suallar yazmalıdırlar. Təqdim olunmuş cavablara tez və düzgün suallar yazan komanda qalib gəlir.

İnteraktiv təlim metodları: “Cümləni tamamlamaq” tapşırığı. Tələbələrə cümlələri oxumaq və verilmiş feillərdən istifadə edərək onları tez tamamlamaq təklif olunur:

1. Elena sabe cómo... (resolver).
2. ¿Sabes dónde...? (encontrarse).
3. Antonio conoce bien Madrid porque... (vivir).
4. Mi amigo no habla bien español porque... (estudiar).
5. A María le gusta la música, por eso... (ir).
6. Me encanta esta plaza, por eso... (caminar).
7. ¿Sabes cómo...? (cocinar).
8. ¿Te apetece...? (comprar).

“Sözlərdən cümlələr qurmaq” tapşırığı. Tələbələr qrup şəklində işləyirlər. Onlara cümlə qurmaq üçün sözlər verilir:

1. Estudiantes, un espectáculo, ayer, ver, interesante.
2. España, con, vivir, Juan, en, ahora, hermano, su.
3. Ella, ayer, un problema, tratar, de matemáticas, resolver, poder, resolverlo, no, pero.
4. Aprender, nuevas, Andrés, mañana, palabras.

Yuxarıdakı misallardan belə nəticəyə gəlmək olar ki, xarici dilin tədrisi zamanı kommunikativ metodlardan istifadə tələbələrə dili praktiki şəkildə mənimsəməyə və şifahi nitq bacarıqlarını təkmilləşdirməyə imkan verir. Araşdırma zamanı belə bir nəticəyə gəldik ki, tələbələrə xarici dili qarşılıqlı fəaliyyət üzərində öyrətmək onların motivasiyasını, idrak fəaliyyətini və öyrənilən fənnə marağını artırmağa, eyni zamanda əməkdaşlıq bacarıqlarını inkişaf etdirməyə kömək edə bilər.

Ədəbiyyat

1. Belyaev G. Y. (2016). *Innovative upbringing of the language personality of a learner within the environmental communicative context*. Proc. of international conference education environment for the information age. (EEIA2016). Vol. 29.
2. Kitaygorodskaya, G. A. (1986). *Metodika intensivnogo obucheniya inostrannym yazıkam*. Vysshaya shkola.
3. Klarin, M. V. (2000). *İnteraktivnoe obuchenie – instrument osvoenie novogo opıta*. Pedagogika.
4. Kolesnikova İ., Dolqina O. (2008). *Anqlo-russkiy spravochnik po metodike prepodavaniya inostrannix yazıkov*. Drofa.
5. Panina, T. S., Vavilova, L. N. (2007). *İnteraktivnoe obuchenie*. Obrazovanie i nauka.

6. Raxmaninov, I. V. (1972). *Osnovnie napravleniya v metodike prepodavaniya inostrannix yazikov v XIX-XX*. Pedagogika.
7. Sakaeva, L. R., Baranova A. R. (2016). *Metodika obucheniya inostrannim yazikam*. KFU.
8. Şiršov, V. D. (2013). *İnnovatsionnie texnologii obucheniya*. Agrarnoe obrazovanie i nauka.
9. Skalkin V. L. (1981). *Osnovi obuçeniya ustnoy inoyaziçnoy reçi*. Russ.yaz.
10. Sorokina, N. I. (2016). *Sovremennie obrazovatelnie texnologii pri obuchenii inostrannomu yaziku v neyazikovom vuze*. Agrarnoe obrazovanie i nauka.
11. Şukin, A. N. (2007). *Obuchenie inostrannim yazikam. Teoriya i praktika*. Filomatis.
12. Vorobyova, E. İ., Makkoveyeva Y. A., Uşakova N. L., Şukina O. A. (2019). *Sovremennie metodi obucheniya inostrannim yazikam*. SAFU.

Daxil oldu: 12.04.2025

Qəbul edildi: 28.08.2025